

akik nincsenek az állami-önkormányzati beruházások közelében, a megszűnés határán egyensúlyoznak. Lássuk be, ma az állami források nélkül a KKE költségvetése összeomlana. És egy politikai kurzusváltás esetén össze is omlik, az MMA-val együtt. (...) Az államnak nincs köze a Kecse utcai mennyezetten látható csillagképekhez. Csak a földi dolgokhoz van köze, azok közül sem mindhez. Jobb lenne elébe menni egy változásnak, nem elszünetelni azt.

Az első, legfontosabb feladat a szellemi élet szabadságának intézményes megvalósítása. Hogy ez mit jelent, azt először alaposan meg kell ismernünk. A második és harmadik feladat a jogrend és a gazdaság átalakítása belülről, alulról. Ez nem megy egy csapásra, pláne nem felülről bevezetve.

A változás csak lassan, fokozatosan jöhet létre, egy szerves fejlődés eredményeképpen, melynek alapja egy megismerési erőfeszítés. Ebből felismerések jönnek, a felismerésekből azonnal cselekvés születik.

Az állam visszavonulása csak ott lehetséges, ahol létrejött az adott állami feladatot átvállalni képes kezdeményezés. E folyamatot az állam irányítói – a miniszterelnök és környezete – segíthetik, ha megértés születik bennük. A mi dolgunk az kezdeményezés, és annak megvalósítása.

A változás csak alulról indulhat, „a nép vállalkozásaként”. Vállalkozásaink új alapokon társulásokat kell létrehozniuk, melyek képesek lesznek arra, hogy szélesebb körben együttműködjenek másokkal, például a még létező mezőgazdasági vállalkozásokkal. E társulások alapvető funkciója az, hogy a gazdaság eredendő feladatát – az emberi szükségletek kielégítését – betöltsék. A mai gazdaság erre nem képes, mert célja nem ez, hanem a profittermelés.

A társulásokban fogyasztók és termelők kapcsolódnak össze, hogy a keresletet és a kínálatot a szükségleteknek megfelelően hangolják össze. Másik feladatuk egy új pénzműködés megvalósítása, a pénz hármas funkciójának – vásárlópénz, hitelpénz, ajándék pénz – felis-

merése alapján. A vállalkozások saját éves gazdasági tervükben várható bevételeiket e három csatornába irányítják. A vásárlópénz az árucserében működik. A hitelpénzt termelő vállalkozások kaphatják, például új termelőeszközökre. Az ajándék pénz a materiális termelésben nem résztvevőket finanszírozza: a szellemi életet, a szociális és egészségügyi kiadásokat (gyerekek, öregek, betegek). Ha a társulások gazdaság kibontakozik, nemcsak arra lesz képes, hogy a gondoskodó államtól átvegyük a gazdálkodást és a szellemi élet működtetését, azaz sorsunkat a saját kezünkbe vegyük, hanem hosszú távon a bankok feladatát is a társulások veszik át. Ehhez hozzátartozik egy új tökefogalom, a pénz és a munkaerő áru jellegének megszüntetése, és a termelőeszközök használati tulajdonának megteremtése. Ez felszabadítja a föld- és ingatlanpekulációba fagyasztott őrjási tőkét.

E működés csírájában ott van a Kós Károly Egyesülés tevékenységében, de nem tudatosan; ott van a Waldorf-iskolákban; és szintén ott van a kosár-társulásokban, vagyis a közösségi támogatású mezőgazdaságban. A KKE építésszei – ha nem térültek el a kereskedelmi építészeti felé –, ismerik a termelő-fogyasztó társulás lényegét, hiszen egy családi ház tervezése során a fogyasztóval szoros együttműködésben kell kivitelezni a házat: nem a vágyaikat, hanem azt, amit akarniuk kellene.

A szükséges változások másik iránya például az öngazdátó iskolák létrejötte, fokozatos emancipálódással a gondoskodó állam irányítása alól. Bár sok ösztönös törekvés mutatja e változás igényét, de megalapozott szükségességének felismerésére mégiscsak a Waldorf-iskolák léte ad lehetőséget. A mintegy száz Waldorf-intézmény közel fele iskola, e negyvennégy iskolából ma nagyjából három az, amely tudja, miről van szó. Ez kb. 7%. A teljes iskolarendszert nézve az arány homeopátiás. De a homeopátia hat.

Alexander Caspar, a hármasan tagolt társadalmi organizmus eszméjének ma élő legnagyobb ismerője szerint a katasztrófa elkerüléséhez a változások szükségességének felismerése kell, s hogy ez áthassa a népesség legalább 5%-át. Erre csekély az esély, de – katasztrófával vagy a nélkül – nincs más út. E társulások létrejöttére 1917 után száz évvel most ismét történelmi esély mutatkozik egy krízis előtt, melyet sértelesen csak ezek a társulások képesek túlélni, és a romokon egy új, élhető világot felépíteni. Ez az elkövetkezendő évtized feladata, mely sorsfordító évtized lesz. Azt hiszem, ez megfelelő feladat lehet a KKE eljövendő tíz évére.

Kampis Miklós Szent Mihály-napi beszédében azt mondta az én generációmról, hogy kissé elfáradt. Ezért nem hozzánk szólt, hanem a fiatalokhoz, a vándorokhoz és nem vándorokhoz. Én viszont saját generációmhoz szólok, beleértve a miniszterelnököt is. A harminc éve elvetett mag néhányunkban kicsírázott, néhányunkban ott rejlik, kibomlásra várva. Harminc éve lelkesek voltunk, de süketek és vakok. Ma tükör által homályosan, de látunk. Most mi vagyunk döntési helyzetben. Épp annyi idősek vagyunk, mint mestereink 1989-ben, amikor a KKE-t alapították. Most mi vagyunk soron. Nem hiszem, hogy elfáradtunk volna.

Két év múlva a KKE harminchárom éves lesz. Krisztusi kor. A feltámadásunk a tét. A döntő csata csak most kezdődik. Össze kell szednünk maroknyi csapatunkat, hogy a Helm-szurdokból kilovagoljunk az orkhadakkal szembe. S ha megtesszük, hajnalban megérkezik a nem várt segítség.

(Teljes szöveg: orszagepito.net)

KÉZMŰVES KIVITELEZÉS

Farkas Miklós

Több mint három évtizeddel ezelőtt, 1987-ben Csenger település tanácselnöke megkért, hogy szedjek össze minden írást, ami Makovecz Imrével kapcsolatos. A *Lakás-kultúra* magazinban éppen a sárospataki házairól cikkeztek. A látottak alapján megkerestük, és az első kérésre eljött hozzánk. Már a látogatás elején lehetett érezni, hogy karizmatikus, kritikusan szókimondó, erős személyiség. Akkor eldöntöttem, hogy nem félni, hanem tanulni fogok tőle. Sok évvel később, Mátészalkán a kapcsolatunkat ő maga jellemezte. A város organikus épületeket szeretett volna építeni. Imre bácsi több tervet is bemutatott. Felvetődött a kérdés, hogy ki fogja ezeket a házakat megépíteni. Azt felelte, hogy „minden településen vannak Farkas Miklósook, akik kezükbe veszik a tervet, mernek kérdezni, és megépítik a házat”. Egy vagyok hát a sok építő közül, de az eredeti.

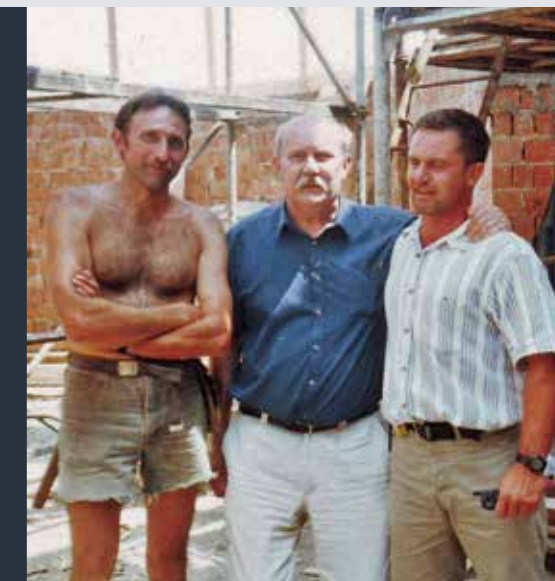
Amikor először a kezébe veszi az ember egy Makovecz-tervet azzal a céllal, hogy azt megépítse, átláthatatlannak tűnik a feladat. De lehet ezt a nehézséget küzdeni. A terveket megtanultam minden apró részletéig, szinte magamba szívtam, megemésztettem, gondolatban többször összeraktam. Nagyon vártam, hogy leülsem az első kifizetővel, és beinduljon a csapat. Építésvezetőként az volt a dolgom, hogy bábáskodjak a házak születésénél, irányítsam a szakmák képviselőit. Eleinte nagy a lármá, minden mester szereti a saját hangját hallatni, szapulni a technológiában előtte levőt. Aztán egyszer csak minden a helyére kerül, megszólal a zene, kinő a sárból a csoda. Elkészül az alap, a fal, majd a ház koronája, a tető.

A csapatmunkára és arra, hogy a segédmunkásnak is lehet jó ötlete, Imre bácsi tanított meg. Konkrét szakmai tanácsokat soha nem adott, ha elakadtunk, belőlünk kényszerítette ki a megoldásokat. Fiacskám, meg tudod csinálni – mondta. Egy-egy ilyen biztatás után új oldalról közelítettük a feladatot, átgondoltuk, utánaolvastunk, megbeszéljük, és sorra megoldódott minden problémánk. Biztosan sokan emlékeznek a helyi iskola tetőszerkezetének történetére. A munkára felkért szegedi ácsok belevágták a szekercét a fába, azzal, hogy ezt nem le-

het megcsinálni. Felhívtuk Makoveczet. Azt tanácsolta, hogy menjünk ki Erdélybe, és onnan hozzunk mestereket. Így is volt. Az erdélyi ácsok sem építettek még organikus házat, de a Mester tudta, hogy a székely ember nem adja fel, és van kellő rátermettsége a feladat megoldásához. Egyébként a szegedi ácsok is meg tudták volna csinálni, nem a szakértelmükkel volt a baj. Ők már harminc évvel ezelőtt piaci alapon dolgoztak, a KÉSZ Kft. ma az ország egyik legnagyobb építőipari cége.

Nincs két egyforma fal vagy tető, építés közben minden nap új feladat vár az emberre. Ha sikerül megépíteni egy ferde pillért, vagy egy összetettebb tetőt, a sikerélmény önbizalmat ad. A Mester nemcsak építészeti tanított, hanem világszemléletet, emberismeretet, életrealizációt is. Feladatokat bízott ránk, amelyeken keresztül önbizalomra tehetünk szert, s ez további szakmai bátorságot adott. Budapesten katonáskodtam, esténként ellátogattam irodájába, ahol több tanít-

▼ Balról Szilágyi Mihály, Makovecz Imre, Farkas Miklós a csengeri görögkatolikus templom építési területén

▲ Puskás Zoltán, Makovecz Imre, Apáti György a csengeri kőzetkezdő építési területén

FARKAS

Miklós

▲ Opeion, görögkatolikus templom, Csenger

▲ Aula tetőszerkezete. Makovecz Imre Általános Iskola, Csenger

▲ A csengeri görögkatolikus templom töviskoszorús tetőbevilágítóján Szabó László bácsi gondnok és az ácsok

ványának antropozófia előadásokat tartott. Nem mondtam egy ideig senkinek, de egy szót sem értettem abból, amiről beszélt. Kellott tíz-tizenöt év, hogy rájörjék az ott elhangzott szavak értelmére. Felnőtté érve kellő önbizalommal, magunkra formálva használjuk a tőle tanultakat. Arra is megtanított, hogy merjünk bátran kreatívak lenni, mert tudta, hogy mindenki a saját szakmáján belül képes az alkotásra. Arra sarkallt, hogy alakítsuk ki saját látásmódunkat a világról, és csak a különböző nézőpontokból történő észlelés, megfigyelés után alkossunk véleményt. A mennyország és a pokol is itt van a Földön, saját döntéseinktől függ, hogy melyik utat járjuk. „A gonosz kísértései ellen oltalomra, megerősítésre van szükségünk, ehhez a Teremtő ereje kell, amelyért fohászkodni lehet...” – mondta a Mester. Egyszer megtörtént, hogy Makovecz Imre építésznek kreditpontos képzést tartott a szerves építészetéről. Ott voltam én is a hallgatóság között.

Megismert, és amikor a csengeri munkákról kezdett mesélni, maga mellé hívott a pulpitusra. „Folytasd, fiacskám – mondta –, te ezt jobban ismered, mint én.” Megszólított és lehetőséget adott, mert így nevelt és emelt ő mindannyiunkat. Elmeséltem néhány építés közben megélt élményt. Azt, ahogyan megtanultunk gondolkodni, a sikereket és kudarcokat átélve érett személyiségekké váltunk. Arról is beszéltem, mennyi mindenre képes egy jól összekovácsolódott csapat. Ezek a házak nem összehordott építőanyagok halmazai, hanem születnek, a gondolat erejétől jönnek a világra. Persze kell hozzá cement, téglák és fa, valamint a gépek ereje, a mesteremberek szaktudása, pénz, de legfőképpen a termékenyítő gondolat. Makovecz ezt így fogalmazta meg: „...kézzelfoghatóvá vált, hogy a szellem építi az anyagot, és nem megfordítva. A szellemet nem pótolhatja sem a pénz, sem történelem. Ahol a szellem nem épít, a kövek elnémulnak.”

▲ A csengeri közétkezdő épületének pillérei

Igyekszünk természetes anyagokkal, fával, égetett kerámiatéglával, cseréppel, kövel dolgozni, de számomra attól válik organikussá egy ház, hogy ezek az anyagok, szerkezetek ki akarnak virágozni, formájuk életjelenséget mutat. Szerves, azaz élő, mert a belépőkkel, használókkal némaságában is tud kommunikálni, inspirálja őket valamire. Makovecz házai nemcsak a fizikai testünknek, hanem a lelkünknek is otthont adnak.

Az építés örömeiről és nehézségeiről nem tanítanak az egyetemen. Az öröm maga az alkotás, a teremtés folytatása. A nehézségek abból erednek, amire nincs rálátásunk. Az építésvezetés során az a belépő, hogy tisztában vagyunk a szakmai alapokkal, ismerjük az építőanyagokat, a technológiákat, a gépeket, van alapvető építésszerkezési tudásunk. Pedig szükséges az emberismeret, és a pszichológiai tudás is. Melyik műszaki egyetemen tanítanak emberismeretet? A pénz a motiváció legalsó szintje. Az ember ennél többre vágyik: alkotni, örülni, bizonyítani akar, azt szeretné, hogy igazságosan bánjanak vele, szabad akar lenni, és át akarja élni a sikert.

Mi nem vállalunk el minden munkát, a távolság csak annyi lehet, ahonnan még haza lehet járni aludni. Családos embernek nem munkásszálláson van a helye, mert akkor szétesik. Azon jár az esze, hogy ki viszi a gyereket iskolába vagy az orvoshoz, átjár-e a szomszéd az aszszonyhoz, ki rendezi otthon a portát és így tovább, nem fog a munkára koncentrálni. Az építőipar egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy kitett az időjárásnak, függünk a természettől. Csak úgy tudjuk megvalósítani a terveket, ha tisztában vagyunk a természeti törvényekkel, mert építeni továbbra is agyagból, kőből, fából és mindenféle egyéb ásványi származékból lehet. Ehhez ismerni kell a természetet, amely megtanítja, hogyan kell létezni, hogyan lehet egyensúlyban élni ezen a bolygón.

Mitől ember az ember? Attól, hogy munkát tud végezni? Nem hiszem, a ló vagy a szamár is dolgozik. Az embernek van csak éntudata. Tudom, hogy vagyok a világban, tudom, hogy kötelességeim és jogaim vannak, tudom, hogy felelős vagyok! Jó ház csak akkor születik, ha az építés minden résztvevője (megrendelő-lebonyolító, tervező, kivitelező,

műszaki ellenőr) felelősen gondolkodik, és rendelkezik kompromisszumra való hajlandósággal.

Harminc éve a saját örömünkre, a családunk boldogulásáért, és a település hasznárára építettünk. Abban az időben messziről elkerülte az organikus házakat az, aki csak pénzért dolgozott. Mai világunkban állandó növekedésre, és profittermelésre ösztönzik a cégeket. A pénz lett a cél, pedig az csak eszköz. Természetesen létünk alapja a jól működő gazdaság, de csak az alapja, erre kell ráépíteni az egészségesen működő társadalmat. Ma az építés és minden más termelési folyamat a tőke gyarapodását hivatott szolgálni. Egészen biztos, hogy ez nem tartható fenn.

Minden, ember által alkotott jó kétszer születik. Először fejben, gondolatokból, melyeket aztán a fizikai valóságban anyagokból is meg kell alkotni. A két tevékenység nem létezik egymás nélkül, és a sorrendet sem illik felcserélni. Az elmélet természetlen marad a gyakorlat nélkül, a gyakorlat viszont teljesen tehetetlen az elmélet hiányában. Ha változtatni akarunk a környezetünkön, először magunkkal kell kezdeni.

A csengeri házak építésekor huszonévesek voltunk. Ma már sokkal nagyobb tapasztalattal rendelkezünk, a közbeszerzési törvénynek és tökehiányunknak köszönhetően azonban esélyünk sincs ekkora házakat építeni. Bankhitel, CSOK igénybevétele esetén a saját gyerekek házáat sem építhetem meg, mert összeférhetetlen...

Ma Magyarországon hétszáz ezer kis- és közepes vállalkozó van, akik kétféle embert foglalkoztatnak. Ebből százezer az építőipari vállalkozás, a termelési értékük egy főre vetítve hét-nyolcmillió forint. Ausztriában csupán harmincezer építőipari vállalkozás működik, az egy főre jutó termelési érték ugyanakkor húszmillió forintnak felel meg. A kisvállalkozások többsége tőke- és eszközhiányos, és mára már emberhiányos is. Spontán dolgozunk, néhányan segítjük egymást, de nem vagyunk hálóba szerveződve, nincs bizalom a kis cégek között, mert korábban sokan magukkal rántották a másikat is. Egyenként erőtlene vagyunk, jobban össze kellene tudni dolgozni, hogy ismét el tudjunk vállalni nagyobb feladatokat is. Megrendelőink többsége önkormányzat, és néha egy-egy kisvállalkozó.

Az elmúlt évtizedekben a fizikai munkának nem volt becsülete, a fiatalok a kényelmet keresték. A mesteremberek megfoghatoztak, nem volt kinek átadni a tapasztalatukat. A vidék lassacskán kiürül, nincs már a portán lábasjóság, de a konyhakert is ritka. Mindent meg lehet venni a hipermarketekben, minek vele bajlódni? Nem javítunk semmit, inkább cserélünk. Csakhogy ezzel megszakadt a tapasztalat átadási folyamata, szakmák tűntek el.

Harminc éve utcánkét volt két-három köműves, ács, lakatos, cipész, hentes... Ma gyerekeink a nagyvárosokba költöznek, és a vidék a megtakarításait tolja utánuk, tovább szegényítve ezzel a kistelepeket. Nálunk ebben az évben egyetlen új lakás sem épült.

A napokban indul a kormány Magyar Falufejlesztési Programja, reméljük, nem késtünk el.

▼ Fedeles híd, Farkas-tanya, Szamos-part

A hagyományos életvitel, és ezzel a hagyományos szakmák a ritkaságok közé fognak tartozni. Kihalóban az általam legférfiasabbnak, legkreatívabbnak számító szakma, az ácsmesterség is.

A kézművesmunka jelenleg drága, az átlagember nem tudja ezt megfizetni. A mostani tendencia az előregyártás. A helyszíni összeszerelés felé tart az építőipar is. Alkalmazkodni kell, ez tud működni az organikus épületek esetében is: erre a ragasztott faszervezetek biztosítják a lehetőséget. Nincs már helyszíni

lapolás, horgolás, csapolás, ma csavaros kötésekkel kell építeni.

Mi nem megyünk messzi földre dolgozni, így az általunk épített házak között, vagy éppen bennük élünk. A házak élete valójában a műszaki átadás után kezdődik. Az épületfenntartás, üzemeltetés önálló szakma. Ekkor szembesülhetünk azzal, hogy a tervezői és kivitelezői nyilatkozatban aláírt mondatok mögött van-e tartalom – gondoljunk csak az OTÉK megfelelő bekezdéseire. Együtt

kopunk, együtt öregszünk a házainkkal. Használat közben láthatja az építész, az építő, hogy mekkora a felelőssége, évtizedekig hat a munkája. Az elsumákol, megoldatlan részek nálunk nem maradnak titokban, ha közöttük élsz, könnyen arcul csaphatnak.

Harminc év alatt számtalan telefonhívást kaptam, amikor beázott a tető, megbontotta a szél a fedést, vagy éppen csőtörés volt, de ébredtem már hajnali kettőkor arra, hogy ég a cipőgyár...

A tűzoltást vezető parancsnok maga mellé vett, és megkérdezte, meddig fog állni az épület, beküldheti-e az embereit. Magam mutattam meg, hol bontható géppel az épület fala anélkül, hogy bárkire ráborulna, mert a tűzoltók nem mehettek be. A hónapokig tartó tűzvizsgálat során nem marasztaltak el, előírások szerint volt megépítve a ház, a tűzcsap is jogszabály szerint volt telepítve, de mégsem volt életszerű. Megtervezhettem, megépíthettem az új gyárépületet is. Az építő sok esetben része lehet a politikai játszmáknak is. Egy-egy polgármesterváltás során, a feljelentések után mi vagyunk a koronatanúk. A harminc év alatt voltam már ügyészségi kihallgatáson is, szerencsére csak tanú maradtam...

Hiszem, hogy ha figyelünk a házainkra, azok megtanítanak a szakmai finomságokra és a lelkiismeretes munkavégzésre is. Azt szeretném, hogy az általam tervezett és épített épületeken tükröződjön a szatmári emberek lelkiülete. Erőt sugárzó, földhöz, természethez kötődő, egyszerűen kiismerhető, befogadó, kissé öntörvényű, konok, de az ég felé tekintő, a Teremtő törvényeit tisztelő.

KALÁKÁZZUNK!

Herczeg Ágnes, Vincze Attila

▼ Oszlopállítás, Bálványos, 2016

A jövőről szeretnénk beszélni, azon tevékenységünkön keresztül, amelyet idetova húsz éve folytatunk, beágyazódva abba a szakmai tevékenységbe, amit a Pagony Táj- és Kertépítész Iroda alapítóiként végzünk, egykorúan a Kós Károly Egyesülés alakulásával. A Fürdő- és Közösségépítő Kalákának van egy csodálatos és vidám része. Ha bárkit megkérdezzük, aki részt vett egy ilyen közösségi élményben, hogy miért kaláka, a válasz csupán ennyi: mert kalákázni jó! Miért is jó kalákázni, és mi lehet annak a titka, hogy nem fogy el az a fiatal, folyamatosan változó csapat, amely évről évre jelentkezik az önkéntes munkára? Az idei kalákáink rövid beszámolójából kitűnik, hogy néhány éve már nem csak Székelyföldre és Magyarországon járunk. Idén a Vajdaságban két alkalommal, a Felvidéken egy kaláka keretében folytattuk a múlt évben elkezdett munkát, míg a klasszikus nagy kaláka természetesen Erdélyben zajlott, Homoródkarácsonyfalván, ahol már éveken ezelőtt is dolgoztunk. Hogy miért tértünk ide vissza? Ez elsősorban a tájépítéssel mint élő, eleven, állandóan változó organizmussal függ össze. A táj csak szerves lehet, több okból kifolyólag. Még ha belekerülnek épített elemek is,

hiszen a tájak a természet és az ember együttműködéséből születnek, folyamatosan alakulnak. A születés és az elmúlás egybefoglaltatik. Sokszor hívnak telefonon, hogy eltűnt egy általunk megépített fürdő. Azok a történetek azonban nem múltak el nyomtalanul, amelyeket a kalákában részt vevők átéltek. A kalákások életútját követve azt látom, hogy a tapasztalataikat magukkal viszik a saját életvitelükbe, életfelfogásukba. A kaláka kialakulása legalább annyira kapcsolódik a Kós Károly Egyesüléshez, mint a mi szakmai ambícióinkhoz, hiszen egy térségfejlesztési munkából indult. Bebizonyosodott számomra, hogy hiába készültünk térségekre tanulmányokat, arculati terveket, csak az érvényesül a tájban, ami az ott élő közösség tudatába is beépül. Ezt a látom a táj, a természeti örökség egyetlen lehetséges útjának, mely folyamat sok esetben, és a mai sikerorientált világban nehezen felfogható, lassú folyamat. Az Ertsey Attila által felvázolt jelen- és jövőkép is ezt támasztja alá. Mégis azt gondolom, hogy ha beszélhetünk paradigmaváltásról, akkor ezeken a kalákákon ez megtörténik. A kalákában részt vevő tájépítésszek, építészhallgatók, vándorok segítségével és

▲ Csoportkép a kész alkotások előtt

közreműködésével nemcsak a környezet, hanem valami láthatatlan is átalakul. A jövőben sokat halljuk majd az ökológiai krízis, az ökológiai katasztrófa kifejezéseket frázisként, riogatásként, miközben azt gondolom, hogy bennünk kell felébrednie az érzékenységnek arra nézve, milyen módon viszonyulunk a természethez, a környezetünkhöz, a helyhez, aminek van szelleme. Tehát van valami köztünk és a közöttünk lévő térben, ami nem materiális, és attól válik élővé, ha mi aktivizáljuk, úgy, hogy együtt vagyunk, és együtt dolgozunk. Megfogadva a mesterek tanácsát, Makovecz Imre intését, hogy ne beszéljünk annyit, hanem cselekedjünk. Mi ennek láttunk neki. A kalákák középpontjában benne van az alkotás, a fizikai munka, de legalább annyira fontosak az esti beszélgetések, magas szellemi értékű előadások. A kalákákon folyó szellemi munkát azért tartom fontosnak, mert az egyetemen, ahol száz-húsz tájépítész hallgató kezd el tanulmányait, más a helyzet. Nagyon örülünk, hogy ennyi fiatal érdekelt a tájépítéssel, és megpróbáljuk átadni a természet és a táj szeretetét és tudását. De amikor belép az ember egy nagy előadóterembe, akkor száz mobiltelefonnal, száz laptoppal, három szendviccsel, és fejenként egy kávéval találkozik... Így nagyon nehéz, szinte színészi képesség és erős szellemi jelenlét kell ahhoz, hogy bármit is intellektuálisan át tudjunk adni a fiataljainknak. A kalákában ezt soha nem tapasztalom: tíz-tizenkét óra sárdagasztás után is izgalmas kérdések merülnek fel bennük. Ha a jövőre tekintek, akkor azt gondolom, hogy lesz kaláka, ennek egyetlen alapfeltevétele, hogy nem szerveződjünk merev jogi keretek köré. A kaláka adománypénzből jön létre, és politikamentes. Ez nem azt jelenti, hogy nem gondolkodunk, és nem beszélünk társadalmi kérdésekről, hanem hogy egy szabad szellemi közeget tudunk saját magunk között létrehozni, mindenféle manipuláció nélkül. A felvetített képek magukért beszélnek. A kalákáknak az is az öröme, hogy – bár eljövünk ezekből a közösségekből – az élmény, amit együtt átélünk, mindenki